

ESKATOLOGYA MİTLERİ VE KUR'AN-I KERİM'DE GEÇEN KIYAMET TASVİRLERİ

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

Yavuz Gözen*

Geliş Tarihi:10.12.2021

Kabul Tarihi:20.12.2021

Öz

Mitolojik anlatılar ve inanışlar, yeryüzünde yaşayan uygarlıklar arasında oldukça önemli bir konuma sahiptir. Birçok kültür tarafından kutsal sayılan mitler, toplumların birtakım ihtiyaçlarından dolayı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçların başında evreni tanıma ihtiyacı gelir. Evrenin, yeryüzünün ve varlıkların nasıl var olduğu mitolojinin önemli bir alanını oluşturmaktadır. Tıpkı var oluşun nasıl gerçekleştiği sorusu gibi varlıkların nasıl yok olacağı sorusu da mitoloji için önem arz eder. Çünkü insanlar tarih boyunca sadece insanların ve dünyanın nasıl var olduğuyla değil, aynı zamanda dünyanın ve insanların nihayetinde ne olacağıyla yani nasıl yok olacağıyla da ilgilenmişlerdir. Bu konuda insanlar düşünmüş ve birtakım sonuçlara vararak gerek edebiyat ve sanat gibi yollarla gerekse mitolojilerle ulaştıkları sonucu paylaşmışlardır. Bu bakımdan mitolojiler de düşünce sistemlerinin sonucunda insanlığın kâinatı anlama çabasının bir semeresi olarak kabul edilmelidir. Çünkü insanlar bilmedikleri şeyleri açıklamak için sıklıkla mitlere başvurmuşlardır. Günümüzün modern insanları dahi mitolojiye ilgi duymaya başlamıştır. Dolayısıyla insanları, toplumların düşünce sistemlerini ve inançlarını anlamak için mitolojinin ve özellikle eskatologya mitlerinin dikkate alınması gerektiği yadsınamaz bir gerçektir. Eskatologya mitleri gelecekte bahsettiği için diğer mitlere göre daha fazla ilgi çekmektedir. Bunun nedeni insanların her zaman bilinmeyene ilgi duymasındır. Tıpkı mitolojiler gibi, dinî

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi, Ankara/ Türkiye, yavuzgozen@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1674-5878.

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

anlatılarda ve Kur'an-ı Kerim'de de evrenin sonunun nasıl olacağı detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Dinî anlatılardaki hadiselerin birçoğu mitolojik anlatılarla uyuşmaktadır. Çeşitli şekillerde din ve mitoloji birbiriyle etkileşim içerisinde olmuştur. Bu çalışmada mitolojik anlatılar ve özellikle eskatolojya mitleri ile Kur'an'da geçen kıyamet tasvirleri arasındaki benzer ve farklı yönler tartışılacaktır. Kur'an'da geçen kıyamet temalı ayetler ve dünya mitolojilerinde kıyametten bahseden anlatılar karşılaştırılarak neden ve nasıl bir etkileşim içinde oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mit, eskatolojya, kıyamet, Kur'an-ı Kerim, din.

Abstract

Mythological narratives and beliefs have a very important position among the civilizations living on earth. Myths, which are considered sacred by many cultures, have emerged due to some needs of societies. First of these needs is the need to know the universe. How the universe, earth and beings came into existence constitutes an important area of mythology. Just like the question of how the existence took place, the question of how the beings will disappear is also important for mythology. Because throughout history, people have been concerned not only with how people and the world came into existence, but also with what the world and people will eventually be and how they will perish. People have thought about this subject and by reaching some conclusions, they have shared the results they have reached both through literature and art also mythologies. In this respect, mythologies should be accepted as the result of humanity's effort to understand the universe as a result of thought systems. Because people have often resorted to myths to explain what they don't know. Even today's modern people have begun to take an interest in mythology. Therefore, it is an undeniable fact that mythology and especially eschatology myths should be taken into account in order to understand people, thought systems and beliefs of societies. Eschatology myths attract more attention than other myths because they talk about the future. This is because people have always been interested in the unknown. Just like mythologies, religious narratives and the Qur'an have explained in detail how the end of the universe will be. Many of the events in religious narratives are compatible with mythological narratives. In various ways, religion and mythology interacted with each other. In this study, similar and

Eskatologya Mitleri ve Kur'an-ı Kerimde Geçen Kıyamet Tasvirleri

different aspects between mythological narratives and especially eschatology myths and the apocalypse depictions in the Qur'an will be discussed. By comparing the apocalyptic themed verses in the Qur'an and the narratives of world mythologies that talk about the apocalypse, it will be determined why and how they interact.

Keywords: Myth, eschatology, apocalypse, The Holy Qur'an, religion.

Giriş

İnsanlığın bilimsel bilgiye ulaşmadan önceki dönemlerinde evreni ve var oluşu kavrama çabası sonucunda ortaya çıkmış olan mitoloji ve mitler, olay ve olgulara; nesnelere ve insanlara yani hayatın tümüne anlam kazandırır, yorum katar ve bir öyküyle beraber çerçeveleyerek onlara netlik kazandırır. Bahsi geçen mitoloji kavramı, mit bilimi anlamına gelir (Seyidoğlu, 2002: 9). Mit ise kutsal bir hikâyeyi ihtiva eder. İlkel zamanlarda meydana gelmiş olduğuna inanılan bir olayı anlatır (Seyidoğlu, 2002: 15-16). Mitler insan düşüncesinin gelişme evrelerinde ortaya çıkmış kutsal kabul edilen anlatılardır. İnsanlığın düşünsel gelişimini çeşitli evrelere ayıran Müller, insan düşüncesi ile dilinin tematik, diyalektik, mitolojik ve popüler dönem olmak üzere dört farklı evreden geçtiğini belirtir. Bu ayrıma göre, insanlık düşünsel tarihinin gelişim çizgisinde diğerlerine göre daha geç dönemlerinde mitler ortaya çıkmıştır (Çobanoğlu, 2005: 102). Mitler tematik ve diyalektik dönemlere göre daha geç evrelerde ortaya çıkmalarına rağmen insanlığı daha güçlü ve derinden etkilemişlerdir. Campbell mitlerin insan düşüncesi üzerinde çok güçlü etkisi olduğu görüşünü savunur ve mitlerin toplum üzerindeki etkilerini (1995: 20) şöyle ifade eder:

“Mitolojinin sembelleri -ister gerçek görüntüler ister soyut düşünceler biçiminde olsun- en derindeki dürtü merkezlerine temas edip onları diri tutar; eğitimlileri ve eğitimsizleri aynı şekilde etkisi altına alır, toplulukları ve uygarlıkları harekete geçirir”.

İnsanoğlunun dünya üzerindeki macerasından ve tecrübelerinden meydana gelen mitler, insanoğlunun müşterek

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

kaderini ve ortak kültürünü içine alan zihinsel üretimlerdir. Mitler, düşünce sistemlerinin sonucu olarak ortaya çıkmış kutsal öykülerdir (Eliade, 2001: 16). Kendini keşfeden insan kendi yaratıcısını kafasında şekillendirdikten sonra evren üzerinde, ardından da kendi oluşumu üzerinde düşünmeye başlamış ve sorular sormuştur. Modern bilimden önce bu soruların cevaplarını din, felsefe ve mitoloji vermiştir. Felsefe ve mitolojiden farklı olarak din, ruh dünyasına açılan bir kapı olmuştur. Birçok şeyin cevabını din verebilmiştir. Belki mitlerin bile ortaya çıkmasındaki en önemli etken din olmuştur. İster semavî kaynaklı olsun isterse arkaik olsun bütün dinlerin kendilerine has ortaya çıkardığı bir mitolojisi vardır (Çoruhlu, 2002: 12). Ancak dünyaya insan olarak gelen varlıkların geldikleri yerle irtibatlarını unutmamasını sağlayan sadece dinler değildir. Felsefe ve mitoloji de hayatı anlamlandıran diğer unsurlar oluşturmuştur (Candan, 2015: 273).

Evrenin kaostan kurtulup kozmosa geçiş süreci, kozmostan tabiata, tabiatan topluma ve kültüre dönüşümü kozmogoni ve antropogoni mitlerini ortaya çıkarmıştır. İlkel insan mitler aracılığıyla, yaratıcısını tanımaya çalışmış, evreni zihninde şekillendirmiş, kendi varoluş hikâyesini kaleme almış, gelecek konusunda kehanetler ve tahminlerle kendisine bir yol çizmiştir. Campbell'e (2017: 13) göre yeryüzünde insan olan her yerde, her koşulda ve tüm zamanlarda mitler ortaya çıkmıştır. Eskatolya adı verilen dünyanın sonunu anlatan mitler, insanlığın gelecek ile ilgili merakını gözler önüne sermektedir. Eskatolya mitleri diğer mitlerden farklı yönleri sahiptir. Bütün mitler bir var oluş hikâyesinden bahsederken eskatolya mitleri yok oluşun hikâyelerini içerir. Geçmişte olduğu düşünülen olaylardan bahseden mitlerin tersine eskatolya mitleri gelecekte olması beklenen olay ve olguları anlatır. Eskatolya mitleri işte bu yönleri ile diğer mitlerden ayrılır. Ancak, evrenin bir son olduğu düşüncesi, tamamıyla bir yok oluş hikâyesi olarak değerlendirilmemiştir. Eliade "*Demek ki son, başlangıcın kapsamında yer alır, başlangıç da sonun*" (2001: 69) diyerek burada döngüsel bir süreç olduğuna işaret eder. Yani her yok oluş aslında bir başlangıca gebedir. Demek

Eskatologya Mitleri ve Kur'an-ı Kerimde Geçen Kıyamet Tasvirleri

oluyor ki insanlık için tam bir yok olmadan bahsedilemez. Bir nesil yok olurken yerlerine yenileri geleceği için tazelenme ve yeniden hayata tutunma söz konusudur.

Eskatologya Nedir?

Eskatologya evrenin ve her şeyin sonu olgusundan ve kıyametten bahseden anlatıları içeren mitoloji türüdür. *“Eskatologya son şeylerin ya da daha doğru bir biçimde, bilinen dünyamızın kendileriyle sona ulaştığı olayların öğretisidir. Bu dünyanın sonunun ve onun yıkılışının öğretisidir”* (Bultmann, 2006: 29). Eskatologya mitlerinin bireysel ve kozmik eskatologya olmak üzere iki yönü var ve bu ikisini makalemizde ele alacağız. Bireysel eskatologya dediğinde insanın ferdi olarak ölümü, kozmik eskatologya dediğinde ise evrenin sonu yani kıyamet kastedilmektedir. Bizim makalemizin konusu kıyamet tasvirleri ve eskatologya şeklinde ilerleyecektir. Kıyamet tasvirleri hemen bütün mitolojilerde ve dinî anlatılarda kendine yer bulmuştur. Kozmik felaketlerle ilgili eskatologya mitleri son derece yaygındır. Sözelimi zelzeleler, yangınlar, toprak kaymaları, salgın hastalıklar, meteor düşmesi, sel baskını vb. gibi. Kuşkusuz dünyanın sonu olgusu tam anlamıyla cevaba kavuşturulabilecek bir fenomen değildir. Bunun nedenlerinden biri de dünyanın sonunun yani kıyametin ne zaman ve nasıl olacağını tam olarak bilinemez oluşudur. Bu konuda sadece birtakım varsayımlar ve kehanetlerden söz edilebilir.

Evrenin sonu fikriyle alakalı ilkel toplulukların kıyamet kehanetlerine dair mitlerine göz atacak olursak; sözelimi Yeni Gine'deki Kailerin inanışında Yaratıcı Malengfung, kozmosu ve insanı yarattıktan sonra ufka, Dünya'nın sınırlarına doğru çekilmiş ve orada uykuya dalmıştır. Uykusunda her dönüşünde yer sarsılır. Fakat bir gün gelecek ve Malengfung yattığı yerden doğrularak gökyüzünü parçalayacak, gökyüzü dünya üzerine düşerek param parça olacak ve yaratıcı Malengfung tüm hayata son verecek, böylece yaşam bitecektir (Eliade, 1995: 79). Görüldüğü üzere bu mitte depremlerin sebebine de cevap

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

bulunmuş olmaktadır. Ayrıca evrenin sonu da büyük bir depreme bağlanmıştır. Yeni Filipinler olarak da bilinen Caroline adalarından biri olan Namolut adasında tanrıların bir gün tüm insanlığı, günahlarından dolayı yok edeceğine dair çeşitli mitler kaydedilmiştir. Fakat tanrılar varlığını sürdürmeye devam edeceklerdir ve bu da yeni bir yaratılış ve hayatın devam etmesi olasılığını akıllara getirmektedir (Eliade, 1995: 79). Özel mitler kategorisinde yer alan eskatologia mitleri dünyanın sonu hakkındadır. Bayat'a göre:

“Tarihî şuurun ortaya çıkması ve dinî inançların güçlenmesiyle dünyanın sonu, kıyamet anlayışı da ağırlık kazanmaya başlar. Özellikle monoteist dinlerin baskısıyla kıyamet, onu hazırlayan sebepler, ön belirtiler vs. hakkında bir dizi hikâye anlatılmaktadır ki bunlar da eskatologia mitlerini oluşturmaktadır. İlkel kavimlerin bazısında dünyanın sonu fikri bulunmadığı halde tufanla veya dünyayı tahrip edecek kozmik olaylarla ilgili çeşitli mitler mevcuttur. Dünyanın sonu hakkındaki mitler geleceğe yönelmiş kehanetler niteliğinde olduğu için kozmik bilgilerin simgeleştirilmiş şekliyle karakteristik özellik oluşturur” (Bayat, 2010: 16).

Eskatologia ile ilgili mitler bir şekilde kozmogonik ve yeniden yaratılış mitleriyle bağlantılıdır. Bayat bu konuyla ilgili şöyle der: “*Mitoloji başlangıçla sonun, başka şekilde söylemek gerekirse kozmogoniyle eskatologyanın şerhinden başka bir şey değildir. Mitolojinin dine veya dinî inanca en yakın olanı ve en çok etkileşime maruz kalanı yaratılış ve dünyanın sonu, kıyamet hakkındaki mitlerdir*” (Bayat, 2007: 120). Mircea Eliade kozmogoni ve eskatologia mitlerinin çok keskin çizgilerle birbirinden ayıramayacağını düşünür. Eliade'ye göre eskatologia mitleri bir sondan bahsettiği kadar aynı zamanda bir başlangıç yani kozmogoni ifade eder. Eskatologia mitleri başlangıca dönüşü içinde barındırır. Biri biterken diğeri başlayan bir döngü gibidir (Eliade, 2001: 75, 76). Dolayısıyla bütün eskatologia mitleri doğrudan doğruya kozmogoni mitleriyle de bağlantılıdır. Çünkü kozmogoni yaratılış mitleri olduğundan dolayı, her sonun da bir başlangıcı olması gereği eskatologia mitleriyle dünya son bulsa da ardından yeni bir yaratılışla beraber yeni bir dünya kurulabilir.

Eskatologya ve Kıyamet

Kıyamet, onu hazırlayan sebepler ve ön belirtiler hakkında aktarılan söylenceler eskatologya mitleri dediğimiz kıyamet söylencelerini oluşturmaktadır. Birçok kültürde ve eski kavimlerin anlatılarında, eskatologya mitleri, yaşamın ve dünyanın sonunu getirecek tufan veya olası kozmik kazalarla ilgili kehanetler mevcuttur (Bayat, 2010: 16). Genelde bütün dinlerde kıyamet hadisesi birbirine benzer ifadelerle anlatılır. Bazen doğal afetler bazen de büyük bir savaştan bahsedilir. Örneğin Armageddon savaşı birçok dinde kıyametten önce gerçekleşeceği varsayılan bir son savaştır. Kıyamet savaşı sadece dinsel anlatılarda değil aynı zamanda birçok mitolojide zaman zaman da Hollywood filmlerinde hatta bazen de siyasi söylemlerde kullanılmıştır. Buna göre eskatologya sadece eski zamanların değil, modern zamanların da beklentisidir. Günümüz insanı dünyanın mitolojik hikâyelerinin çok eskide kaldığını düşünse de dünyanın bir sonu olduğuna dair olağanüstü olayların anlatıldığı hikâyelere artık kuşkuyla bakmamaktadır. Son zamanlarda filmlere de konu olan dünyayı suların kaplaması, bir meteorun çarpma ihtimaliyle karşı karşıya kalınması veya depremler, salgın hastalıklar, uzaylı istilası, küresel ısınma gibi pek çok senaryo olması eskatologyanın ister bilimkurgu şeklinde isterse de itikat şeklinde günümüz insanların hayal dünyalarında mevcut olduğunu göstermektedir. Birçok web sitesinde, “Marduk” ismi verilen hayalet gezegen başta olmak üzere korona salgını gibi küresel çapta etkisi olan hastalıklar, çekirge istilası, buzulların erimesi ve küresel ısınma gibi yakın zamanlarda ortaya çıkmış çeşitli konular, bilgiler ve komplo teorileri bulunmaktadır. Bütün bunlar göstermektedir ki insanların birçoğu kıyamet hakkında fikir sahibidir ve bazıları da bunun beklentisi içindedir.

Dünyanın sonunun geleceği zamanı kimse bilmemektedir. Ancak nasıl gerçekleşeceğine dair birtakım tasvirler anlatılmaktadır. Bu tasvirler mitolojilerde olduğu kadar Kur'an-ı Kerim'de de anlatılmaktadır. Hatta kıyamet ve ahiret kavramları Kur'an'ın ana kavramları arasındadır. Kur'an'da kıyamet hâdisesinin ve bu esnada meydana gelecek olayların

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

nasil gerçekleşeceğine işaret eden birtakım sure ve ayetler yer almaktadır. Fakat bu büyük hâdisenin ne zaman gerçekleşeceği ve meydana gelmeden önce hangi alâmetlerin zuhur edeceği bilgisi gizli tutulmuştur.

“Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz” (Araf Suresi: 187-188).

Kur'an, böyle bir soruyu soranlara ise onun ansızın gerçekleşeceğini, bu konuda peygamber de dâhil hiç kimseye bilgi verilmediğini de vurgulamıştır. Kıyameti detaylı bir şekilde en güzel tasvir eden kitaplardan biri de şüphesiz ki Kur'an-ı Kerim'dir. Kıyamet veya ahiret konusunun işlendiği bu ayet ve surelerde kıyametin özellikleri zikredilerek kıyamet sahneleri tasvir edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de ahiret âlemi, sadece tavsif edilerek bırakılmamış; tasavvur edilebilir, hissedilebilir bir anlatımla zikredilmiştir.

Kur'an'ın değişik surelerinde yer alan kıyamet sahneleri, çeşitli şekillerde geçmektedir. Kıyamet gününün dehşetine vurgu yapan ayetlerle başlayan kıyamet günü hadiseleri, insanların durumu tasvir edilerek; insanların dünya hayatındaki davranışlarına göre ahirette karşılaşacakları ceza ve elde edecekleri mükâfattan bahsedilerek devam eder. Olay anlamına gelen “Vakıa” suresinde:

“Mutlaka gerçekleşecek (kıyamet) koptuğu zaman, onun oluşunu yalanlayan hiç kimse olmayacaktır. Yeryüzü şiddetle sarsıldığı zaman, dağlar parça parça dağılıp saçılmış toz olduğu ve siz de üç sınıf olduğunuz zaman, O (kimini) yükseltir, (kimini) alçaltır” (Vakıa Suresi: 1-6)

şeklinde ifade edilir. Kur'an-ı Kerim'in 81. suresi olan Tekvir'de de kıyametin tasviri şu şekilde geçer:

“1- Güneş dürüldüğü, 2- Yıldızlar düştüğü, 3- Dağlar yürütüldüğü, 4- Gebe develer başıboş salıverildiği, 5- Vahşi hayvanlar bir araya toplandığı, 6- Denizler ateşlendiği, 7- Nefisler eşleştiği, 9- Diri diri gömülen kıza, hangi suçtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu, 10- Defterler açılıp yayıldığı, 11- Gök parçalandığı, 12- Alevli ateş kızdırıldığı, 13- Ve cennet yaklaştırıldığı zaman, 14- Her nefis ne hazırlamışsa onu bilir” (Tekvir Suresi: 1-14).

Eskatologya Mitleri ve Kur'an-ı Kerimde Geçen Kıyamet Tasvirleri

Görüldüğü üzere surede kıyametin dehşet verici bazı ayrıntıları tasvir edilmektedir. Güneşin dürülmesi yani sönmesi ya da yok edilmesi ile başlayacak felaketler silsilesi yıldızların sönmesi veya teker teker düşmesiyle devam edecektir. Bunlarla beraber dünya üzerinde vahşi hayvanlar bu dehşetli olaylar karşısında korkarak bir araya gelecek, denizler alev alacak, muhtemelen volkan patlamaları gerçekleşecektir. Bu olayların ardından hesap verme günü gelecek ve bildiğimiz anlamdaki gökyüzü parçalanarak yeni bir âlem ortaya çıkacaktır.

Kur'an-ı Kerim'in 88. suresi olan Gaşiye'de ise şu tasvirlerle yer verilir:

“1. O kıyametin haberi sana geldi mi? 2. Kıyamet günü geldiğinde bazı kişilerin yüzlerini zillet kaplamıştır. 3. Bitkin ve yorgundurlar. 4. (Bazıları) kızgın ateşe girerler. 5. Kendilerine kaynar su pınarından içirilir. 6. Onların yiyeceği kupkuru, dikenli bir bitkiden ibarettir. 7. Bu bitki beslemez ve açlığı gidermez. 8. O gün bazı kişilerin yüzleri mutludur. 9. Yaptıklarından memnun olmuşlardır. 10. Onlar yüksek bir cennettedirler” (Gaşiye Suresi: 1-10).

Bu ayetlerde ise kıyametle beraber cennet ve cehennem tasvirlerine yer verilmiştir. Kıyametin akabinde bazı insanların cennete bazı insanların ise cehenneme girişleri anlatılmaktadır. İnsanoğlunun kendi özgür iradesiyle yeryüzünde gerçekleştirdiği her türlü eylem, tutum ve davranışın, var olduğu düşünülen ölüm ötesi hayatta, bir şekilde karşılığının verileceği hususu, ahiret inancına sahip bütün dinlerde ve mitolojilerde ortak bir unsur şeklinde göze çarpmaktadır. İyi insanların öldükten sonra karşılaşacağı yer olan cennet, bütün kutsal metinlerde ve dinlerde her türlü güzelliğin ve çeşitli nimetlerin bulunduğu bir mekân olarak anlatılırken; suçlu ve günahkâr insanların karşılaşacağı mekân olan cehennem ise azapla dolu bir yer olarak tasvir edildiği bilinmektedir.

Dünyanın sonunda gerçekleşeceği varsayılan kozmik felaketlere ve kıyamet gününe dair ifadelerin geçtiği ayetlere baktığımızda yaklaşık yirmi surenin doğrudan bu konuyla alakalı olarak o güne dair uyarılara yer verdiğini görürüz. Bahsi geçen sureler; İbrahim, Taha, Enbiya, Hac, Tur, Kamer, Rahman, Vakıa,

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

Hakka, Meâric, Müzemmil, Mürselat, Nebe, Abese, Tekvîr, İnfîtâr, İnşikâk ve diğer surelerdir. Bu surelerin dışındaki diğer surelerde de bazen bir iki ayette buna dair atflar bulunabilmektedir. Özellikle Kur'an'ın 101. suresi olan, kelime olarak büyük felaket anlamına gelen Karia suresi tamamen kıyameti tasvir eden bir içeriğe sahiptir:

“Yüreklere hoplatan büyük felaket! Nedir o yürekleri hoplatan büyük felaket? Bilir misin nedir yürekleri hoplatan büyük felaket? Kıyamet günü geldiğinde insanlar, birer tarafa uçuşan kelebekler gibi dağılacaklardır. Dağlar parçalanmış, dağıtılmış renkli pamuklar gibi olacaktır. İşte o vakit, kimin tartıları ağır gelmişse, artık o, hoşnut olacağı bir hayat içinde olacaktır. Ama kimin de tartıları hafif gelirse, işte onun anası (varacağı yer) Hâviye'dir. Sen Hâviye'nin ne olduğunu nereden bileceksin? O, kızgın bir ateştir” (Karia Suresi: 1-11).

Bir diğer sure olan, kelime anlamı olarak depremi ifade eden Zilzal suresinde kıyamet öncesinde gerçekleşecek bazı olaylar anlatılır:

“Dünya büyük bir zelzeleyle sarsıldığı, içindekini dışına attığı ve insan ‘ona ne oluyor?’ dediği zaman. İşte o gün, yer haberlerini anlatır. Çünkü Rabbin ona vahiy etmiştir. O gün insanlar amellerinin gösterilmesi için kabirlerinden çıkacaktır” (Zilzal Suresi: 1-6).

Bu ayetlere de farklı yorumlar yapılmıştır. Yerin haberlerini anlatması konusunda İslam âlimleri farklı yorumlara yönelmiştir. Bu yorumlardan bazılarında göre olağanüstü bir şekilde yeryüzü cisimleşmiş ve dile gelerek konuşmaya ve haber vermeye başlamıştır. Bu ayetlerde geçen deprem olgusu birçok eskatologia mitinde de yer almaktadır (bkz. Eliade, 2001: 77).

Dünyadaki farklı kültürlerden biri olan, Amerikan yerli milletlerinden Choktawlar, Dünya'nın ateş tarafından yok edileceğine, ama ruhların geri döneceğine, kemiklerin etlerle kaplanacağına ve dirilenlerin de eskiden kendilerine ait olan topraklarda oturacaklarına inanırlar. Eskimo topluluklarında buna benzeyen mitler vardır: Bu mitlere göre insanlar dirilecek ve kemiklerinden hayat bulacaklardır (Eliade, 2001: 81). Bu

Eskatolya Mitleri ve Kur'an-ı Kerimde Geçen Kıyamet Tasvirleri

mitlerde anlatılan bazı durumların Kur'an'da da geçmesi elbette tesadüf değildir. Örneğin:

“Şüphesiz ölüleri diriltecek olan biziz” (Yasin Suresi: 12)

Aynı surede geçen bir başka ayette inancı olmayanların şüphelerine şöyle cevap verilmektedir:

“Kendi yaratılışını unutup bize örnek getirmeye kalkışıyor ve ‘Şu çürümüş kemiklere kim can verecekmış!’ diyor. Kim onları ilk başta yarattıysa o diriltecek. O yaratmanın her türlüşünü bilir” (Yasin Suresi: 78-79).

Görüldüğü üzere ölülerin kıyamet günü dirilmesi mevzusu birçok eskatolya mitinde var olduğu gibi kutsal dinlerde de bir inanç olarak karşımıza çıkmaktadır. Eskatolyaya dair mitlerin çoğu kutsal metinlerle örtüşmektedir. Acaba kutsal dinler mi mitleri etkilemiştir? Yoksa tam tersine mitler kutsal anlatılarda kendine yer mi edinmiştir? Bu soruların net cevabını vermek neredeyse imkânsızdır. Çünkü her zaman yeni yorumlar olabilmektedir. Genelde bütün dinsel geleneklerin bir anlatım ya da açıklama tarzı olarak kullandıkları kıssalar dinlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in de neredeyse üçte biri kıssalarla örülüdür. Bu kıssaların birçoğu da bazı mitlerle benzeşmektedir. Örneğin; insanın yaratılışı kıssası, Nuh Tufanı, Yedi Uyuyanlar (Ashab-ı Kehf), Harut ve Marut gibi birçok kıssa Kur'an'da anlatılmaktadır. Halkbilimci Dundes de “Fables of the Ancients? Folklore in the Qur'an” başlıklı çalışmasında bu görüşteki fikirlerini öne sürmektedir:

“Kur'an'da Aarne-Thompson masal tipleri bulunması kanıtlanmıştır. Bu masal türleri arasında ‘Yedi Uyuyanlar’, ‘Harut ve Marut’ ve ‘Hayvan Dilleri’ masalları elbette Kur'an'dan önce de vardı; dinleyiciler tarafından zaten bilinen hikâyelere atıfta bulunduğu için, Kur'an'ın üslup özelliklerinden biri olması mutlak bir sorun değildir. Kur'an'da hem Eski Ahit'te hem de Yeni Ahit'te bildirilen olaylara çok sayıda referans vardır” (Dundes, 2003: 66).

Eliade'nin eskatolya mitlerine çeşitli örnekler verdiği eserinde, kıyametle ilgili olarak Malenezya'da yaşayan kargo kültürünün mitlerinden şöyle bahseder:

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

“Hint-İran ve Yahudi-Hristiyan eskatologiyalarında olduğu gibi yeni yaratılıştan aslında Cennet'in bu yeniden ele geçirilmesinden önce bir dizi kozmik felaket olacak: Yer sarsılacak, alev yağmurları yağacak, dağlar yıkılacak ve vadileri dolduracak” (Eliade, 2001: 91).

Kur'an'da geçen kıyamet konusundaki ayetler bu mitlerle esrarengiz bir şekilde benzeşmektedir. Örneğin; Tekvir Suresi'ndeki ayetlerde ve Zilzal Suresi'nde kıyametin dehşet verici bazı ayrıntıları tasvir edilmektedir. Bu tasvirler şaşırtıcı bir şekilde dünyanın bir başka ucunda yaşayan toplulukların mitleriyle benzeşmektedir. Bahsi geçen ayetlerde yakıcı ateşten, büyük bir depremden, dağların dümdüz olmasından ve çeşitli kozmik felaketlerden bahsedilmektedir. Taha Suresi 105 ve 107 numaralı ayetlerde de:

“(Ey Muhammed!) Sana dağların (kıyamet günündeki) hâlini soruyorlar. De ki: Rabbim onları toz edip savuracak. Yerlerini düz ve boş bir alan hâline getirecektir. Orada hiçbir çukur, hiçbir tümsek göremeyeceksin”

şeklinde dağların toz haline geleceği ve yerle bir edileceği bildirilmektedir. Kıyamete atıf yapan surelerden biri olan Mürselat Suresi'nde geçen ayetlerde şu ibareler vardır:

“Yıldızların ışığı söndürüldüğü zaman, gök yarıldığı zaman, dağlar ufalanıp savrulduğu zaman, Peygamberler için vakit belirlendiği zaman, (bunlar) hangi güne ertelenmiştir? Hüküm ve ayırım gününe” (Mürselat Suresi: 8-13).

Kur'an'ın nazil olduğu coğrafya düşünüldüğünde herkesçe bilindiği şekilde, kırsal ve çölleşmiş bir ortamdan söz edilebilir. Bu ortamda depremlerin çok nadir olarak gerçekleşmesi ve bu toplumların deprem hakkında pek fazla fikirlerinin olmaması da malumdur. Gerek dağlar konusunda gerek depremler konusunda kıyamet alameti olarak sıklıkla bahisler geçmesi bu bakımdan enteresandır.

Sonuç

Görüldüğü üzere Kur'an'da geçen kıyamet alametleri konusundaki tasvirlerin olduğu birçok ayet, dünyanın değişik

Eskatolya Mitleri ve Kur'an-ı Kerimde Geçen Kıyamet Tasvirleri

coğrafyalarında yaşayan insan topluluklarının dünyanın sonunda olacak olaylarla ilgili eskatolya mitleriyle benzeşmektedir. Bu durum bir tesadüf müdür yoksa insanın ruh dünyasıyla alakalı bir yönü var mıdır? Bu konuda herkes farklı yorumlar getirebilir. Bunlar yorum yapacak insanların bilgi birikimine ve bakış açılarına göre değişebilir. Genelde bütün dinsel geleneklerin bir anlatım ya da açıklama tarzı olarak kullandıkları kıssalar, dinlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in de neredeyse üçte biri kıssalarla örülüdür. Bu kıssaların birçoğu da bazı mitlerle benzeşmektedir. Bu bakımdan eskatolya mitleri de bütün dinî anlatımlarda ve Kur'an kıssalarında kendine yer bulmuştur. Eskatolya mitleri, insanların geleceğe yönelik beklentilerine bir cevap niteliği taşımaktadır. İnanç değerleriyle bütünleşmiş bir gelecek beklentisi ve adalet, barış, mutluluk gibi umutlar insanların geleceğe güvenle bakmaları için önemli değerler olmuştur. Geleceğin bilinemeyen yönleri her zaman insana merak ve korku vermiştir. Bu noktada da din ve mit insan için bilgilendirici ve aydınlatıcı bir rol üstlenmiştir. Mitlerin önemli işlevlerinden birisi de kutsalı ya da metafiziği anlatmaya yönelik işlevleridir. Bu bağlamda eskatolya mitleri de metafiziği anlama çabalarının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir.

Mitleri anlamaya çalışmak ve bunu yaparken mitlerin ne gibi insanî ve sosyal ihtiyaçların tesiriyle oluştuğunu tespit etmeye çalışmak bilimsel bir çabayı gerektirir. Mitler, ilk ve evrensel gerçekliklerin simgesel bir ifadesi olarak değer bulmaktadır. Bununla beraber mitleri sınırları belli olan, kolay teşhis edilebilen unsurlar olarak görmek pek mümkün olmamaktadır. Çünkü insanların ortaya koyduğu en eski kültürel ürünlerin başında mitler gelir. İlk insanlardan günümüze kadar bazen duygular, bazen hayaller mitleri ortaya çıkaran etmenlerden olmuşlardır. Bu nedenle, kesin çizgiler çizerek mitleri anlayabilmek zordur. Eskatolya mitleri ise diğer mitlerden farklı olarak gelecekte olacak olaylardan bahsettiği için onları anlamak daha da zordur. Bunun nedeni eskatolya mitlerinde her zaman simgesel anlatımların söz konusu olmasıdır. Bir

Escatologia Myths and Descriptions of the Apocalypse in the Qur'an

diğer nedeni de geleceğin ne getireceğinin bilinmezliğidir. Gelecekte olacak olayları kim bilebilir ki? Acaba bu mitleri oluşturan toplumlar geleceğe dair insanları uyarmak veya korkutmak amacıyla mı mitolojiye sığınmışlardır? Bilinmeyece bir cevap verme ihtiyacından mı mitler doğmuştur? Belki de bu mitlerin kaynağı dinseldir. Zamanla değişime uğrayıp mitolojiye dönüşmüş olabilirler. Kesin olarak cevaplarını bilemeyeceğimiz sorulardır bunlar. Dinlerdeki mitolojik anlatılar nerden gelmektedir? Bu konulara din tarihçileri ve din felsefesi alanında çalışanlar açıklık getirebilir. Bize göre, mitolojiler ve dinler sürekli etkileşim içinde olmuşlardır. Zaten makalemiz içerisinde bu görüşümüzü destekleyen argümanlar bulunmaktadır.

Sonuç olarak, Kur'an'da kıyamet gününe dair sahnelerin işlendiği ayetlerde anlatılan birçok olay, çeşitli toplulukların mitolojiye dair anlatılarıyla ve eskatologya mitleriyle örtüşmektedir. Bunun nedenleri birkaç maddede özetlenebilir. Bunlardan biri insanoğlunun hayata bakış açısı olabilir. Bir diğeri ise tabiattaki nesnelerin durumlarıdır. Çünkü yeryüzünün neresine gidersek gidelim hayatın ve yıkımın yani var oluşun ve yok oluşun temel sebepleri aynıdır. Örneğin, Güneş hem hayat kaynağıdır hem de zararlı etkileri sebebiyle kıyametin sebebi olabilir. Su hem hayat kaynağıdır hem de çeşitli felakete sebep olabilmektedir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bütün bunlar göstermektedir ki tabiat olayları ve insanın doğası geçmişte de gelecekte de aynı şekilde vardır. Dünyanın neresine gidersek gidelim, insan güçlü yönleriyle de zayıf yönleriyle de aynı insandır. Hayalleri, fikirleri, hayata bakış açısı az çok değişiklik gösterse de temelde aynı fitrattaki insandır. İlkel olması veya medenî olması bu gerçeği değiştirmez. Bu bakımdan, insanoğlunun kutsala bakış açısı ve onu anlayıp yorumlaması da az çok farklılık gösterse bile temelde aynıdır. Bilinmeyi kavrama çalışmasının neticesi olarak karşımıza çıkan mitolojiler de birbirlerine hem benzer hem de birbirini tamamlar niteliktedir. Bu mitolojilerin bir kolu olan kıyamet yani eskatologya mitleri de benzerlikler gösterir. Dünya mitolojilerinde kıyamete dair tasvirlerin birçoğu hem birbiriyle

Eskatologya Mitleri ve Kur'an-ı Kerimde Geçen Kıyamet Tasvirleri

az çok uyuşur hem de Kur'an'daki tasvirlerle uygunluk gösterir. Bu da makalemizde ele aldığımız konunun gerçekliğinin somut neticeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

- Bayat, Fuzuli. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi: Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi- 1. Cilt*. İstanbul: Ötüken Yay.
- _____. (2010). *Mitolojiye Giriş*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Bultmann, Rudolf. (2006). *Tarih ve Eskatoloji*. (Emir Kuşçu, Çev.). İstanbul: Elis Yayınları.
- Candan, Ergun. (2015). *Türklerin Kültür Kökenleri*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Campbell, Joseph. (1995). *Tanrının Maskeleri "İlkel Mitoloji"*. (Kudret Emiroğlu, Çev.). Ankara: İmge Yayınevi.
- _____. (2017). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Sabri Gürses, Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Çobanoğlu, Özkul. (2005). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çoruhlu, Yaşar. (2002) *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Dundes, Alan. (2003). *Fables of the Ancients? Folklore in the Qur'an*. Oxford: Rowman & Littlefield Pub. Inc.
- Eliade, Mircea. (1994). *Ebedi Dönüş Mitosu*. (Ümit Altuğ, Çev.). Ankara: İmge Yayınları.
- _____. (1995). *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*. (Mehmet Aydın, Çev.). Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- _____. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. (Sema Rifat, Çev.). İstanbul: Om Yayınevi.
- Kur'an-ı Kerim Meali*. (2007). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Seyidoğlu, Bilge. (2002). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.